

SAMIR

ASYLSÖKANDE, NYANLÄND FRÅN EN KRIGSZON, 34 ÅR

JAG ÄR VÄGLEDARE PÅ VUXENUTBILDNINGEN

REFLEKTERANDE INLEDNING

Att fly från sitt land för att undkomma fara för sitt liv eller sin autonomi har i alla tider varit verkligheten för många människor. I nutid, några årtionden in på det tjugoförsta århundradet är flykt en verklighet för många människor från Afghanistan, Irak, Syrien och Somalia för att nämna några ursprungsländer. Dessa människor flyr från något och de flyr till något. Man skulle kunna uttrycka det som att de är både emigranter och immigranter. Det skulle vara en grov underdrift att påstå att denna migration inte skulle vara problematisk för de drabbade, i tider när man i managementlitteraturen talar om gränslösa karriärer och en flyttbar arbetskraft som själva väljer var de vill arbeta i sin egenskapade karriär. För det är just drabbade de är. Ingen människa flyr frivilligt från krigs- och konfliktzoner. Det är viktigt att skilja mellan frivillig och påtvingad migration.

För de tjänstemän och andra som är satta att underlätta dessa människors inträde på studie- och arbetsmarknaden är det viktigt att ha klart för sig orsaken till att den sökande har lämnat sitt hemland.

När stort politiskt fokus riktas på denna migration hörs inte så sällan uttrycket ”det är viktigt att vi tar vara på deras kompetens” när man talar om vilken tillgång dessa människor är för det mottagande landet och dess arbetsmarknad. Just uttrycket ”ta vara på deras kompetens” vill jag resonera om:

Min uppfattning är att de allra flesta människor vill göra rätt för sig. Det kan göras genom att se till att bli självförsörjande så snart som möjligt efter ankomsten till mottagarlandet. De allra flesta immigranter uttrycker just detta. Den omedelbara tanken för många är att försöka fortsätta sitt arbetsliv inom samma yrke/sysselsättning som man hade i hemlandet. Man vill med andra ord ”ta vara på sin egen kompetens”.

I ett karriärutvecklingsperspektiv står dessa människor i en omställningssituation genom att den tidigare verksamheten upphört och någon ny verksamhet ska ersätta denna. Att tala om vändpunkter eller brytpunkter är ett sätt att förklara detta och man talar om institutionella, påtvingade och frivilliga vändpunkter. Migration skulle med denna vokabulär vara en påtvingad vändpunkt. Vid sådana vändpunkter (företagsnedläggning, uppsägning, påtvingad flyttning av familjescäl, flykt etcetera) reagerar människor på olika sätt. Vi talar om krisreaktioner. Just flyktens krisreaktioner har det skrivits mycket om och utan att fördjupa mig i detta kan jag bara konstatera att krisreaktionerna vid en flykt vida överstiger de som i allmänhet förekommer vid andra typer av påtvingade vändpunkter.

Att vilja fortsätta i sin tidigare verksamhet kan därför vara ett (av flera) sätt att reducera krisreaktionerna för såväl den enskilde som för dennes familj.

Ur vägledarens synvinkel är det viktigt att inte ta för givet att den sökande ska fortsätta i samma verksamhet som den hade i ursprungslandet. Det är inte självklart att den svenska arbetsmarknaden ska ta tillvara på just den kompetensen. Det är inte heller självklart att den sökande egentligen vill vara kvar i den ursprungliga sysselsättningen. Det bör noteras att arbetsmarknaden i Sverige inte fullt ut stämmer överens med arbetsmarknaden i ursprungslandet. Strukturen och nivån är oftast annorlunda och därmed är inte den sökandes kompetens direkt kompatibel eller överförbar till svenska förhållanden. Ibland tycks man tro att det är enbart språkkunskaperna som måste till för att allt ska fungera på arbetsmarknaden. I debattens fokus återfinns förutom undervisning i svenska även validering av den sökandes kompetens för att denna ska kunna uppfylla de professionskrav som ett flertal yrken i Sverige ställer på sina utövare. Krav ställs ofta på immigranterna, utbildningsanordnarna och biståndshandläggarna att snabbt se till att en till svenska förhållanden anpassad kompetens uppnås. Även vägledare som arbetar inom denna sektor kan känna dessa krav.

Att i den omställningsprocessen som migrationen innebär tala om chanser och ett öppet förhållningssätt till framtiden och ursprungliga och nyupptäckta drömmar kanske låter förmätet. Men, det är just det som det faktiskt handlar om. Sådant som inte tidigare varit möjligt har nu plötsligt blivit mer möjligt.

Jag brukar säga ”Grattis” till aktiva vägledare för att de arbetar inom drömindustrin; de har förmånen att arbeta med människors drömmar. När det handlar om vägledning av immigranter kan jag inte se det som något annat än att arbeta med dessa människors drömmar.

Vad Samir och familjen fått utstå till följd av händelseutvecklingen i Syrien och hans anförda skäl för asyl lämnas här utanför, då det inte berör bokens övergripande syfte. Samma sak gäller omständigheter kring flykten. De har lämnat in sin asylansökan vid ankomsten till Sverige och väntar på besked.

Den enda förhandsinformation jag fått om Samir är att han är gift och har barn. Han är 34 år. Kärnfamiljen består av fem personer. De är från Syrien. De bor i ett flyktingboende i utkanten av staden. Samir och hans hustru har börjat läsa svenska och barnen har börjat skolan.

INTRODUKTIONSSAMTALET

Samir och jag har bokat en tid för ett introduktionssamtal på 45 minuter.

VÄLKOMNANDE

– Hej och välkommen!

– Hej... tack!

Vi tar varandra i hand.

– Du kan hänga av dig din jacka på någon av krokarna där.

– No thanks, I rather keep it on. Tack.

– Var så god och sitt!

– Tack.

Jag stänger dörren och sätter mig ned på en likadan stol som den som Samir satt sig i. Mellan oss har vi ett litet runt bord som rymmer ett blädderblock och en mugg full med grova färgade pennor. På blädderblocket finns Etappmodellen med sina 10 cirklar (se s. 21). Vi sitter i min möbelgrupp och inte vid mitt skrivbord. På väggarna i rummet finns några planscher som illustrerar teorier, metoder och modeller om vägledning. Där finns också en reproduktion av Edward Hopper som visar en fyr i havsmiljö. Jag har musik på låg ljudnivå när han kommer in. Denna stänger jag av när vi börjar prata. Allt mitt fokus är på honom.

VARMPRAT

– Det var bra att du kunde komma med så kort varsel. Det var så att jag fick en ledig tid då en annan lämnade återbud igår.

– Excuse me, but I don't quite get what you are saying. Do you think we can talk English instead of Swedish. I've only been here in Sweden two months and I prefer to talk English.

– It's okej for me. Let's talk English today.

Samtalet fortsätter därefter på engelska. Jag skriver dock på svenska fortsättningsvis.

- Jo, jag sa just att det var bra att du kunde komma med så kort varsel.
- Självklart, jag har ju inte så mycket annat att göra än att gå på svenskundervisningen och vi har undervisning på eftermiddagarna. Jag är glad att få vara här.
- Bor du långt härifrån?
- Långt och långt, det beror på vad du menar. Det tog mig 40 minuter att gå hit.
- Då tycker jag att det är långt. Det låter som att det är 5-6 km.
- Det kan nog stämma. Men det är inget problem för mig, snarare tvärtom. Jag tycker det är skönt att komma ut ensam en stund och låta mina egna tankar få fylla min hjärna.
- Hur tänker du?
- Allt i vår familj handlar just nu om hur vi ska göra med allt praktiskt och min fru oroar sig hela tiden för hur hennes föräldrar har det i Damaskus och hur de bäst bör göra för att kunna komma hit till tryggheten i Sverige.
- Ja, jag förstår. Jag har svårt att sätta mig in i er situation men jag kan tänka mig att det är en mycket orolig situation speciellt för din fru med tanke på hur hennes föräldrar har det. Jag kan också förstå att du tycker det är värdefullt med lite egen tid, som omväxling.
- Tack, det känns bra att du förstår hur vi har det!
- Jag har varit i Damaskus en gång på 90-talet, men bara på en mellanlandning på väg till Amman i Jordanien. Jag har tidigare arbetat med migration under 10 år. Jag arbetade på Migrationsverket när det var många från Balkan som sökte asyl. Jag vet av egen erfarenhet att du som asylsökande blir utfrågad och förhörd flera gånger. Jag tänker inte göra något av detta utan dagens samtal ska handla om dig och din karriär.
- Vad gjorde du i Jordanien?
- Jag var med om en kvotflyktguttagnings i Irak och vi var tvungna att landa i Amman eftersom det var flygförbud över Bagdad, som var närmast Ramadi och det flyktingläger som var målet för den resan.
- Jobbar du fortfarande med migrationsfrågor?
- Nej, jag har slutat min anställning på Migrationsverket för 15 år sedan och har ingenting med asyl- eller migrationsfrågor att göra numera. Du behöver inte oro dig över att jag talar med någon annan om det som du och jag ska tala om vid vårt samtal idag.
- Det var skönt att höra. Jag litar på dig.
- Tack!

VÄGLEDARENS VAL

VAL:

Att samtala på svenska, arabiska eller på engelska eller att var och en talar sitt modersmål och en tolk förmedlar kommunikationen.

Eftersom jag direkt hörde att Samir kunde kommunicera på engelska så valde jag det. Jag kunde också valt att hålla fast vid svenska, med eller utan tolk. Utan tolk hade varit oklokt. Arabiska kunde jag inte välja eftersom jag inte kan tala arabiska.

Att samtala på ett språk där någon av samtalsparterna inte är kompetent är inte lämpligt vid en så viktig verksamhet som studie- och yrkesvägledning. Så hade det blivit om vi kommunicerat på arabiska eller svenska. Att samtala med tolk har alltid sina begränsningar men om samtalsparterna inte har ett gemensamt språk så är det den enda tänkbara lösningen. Kostnaden för att anlita en auktoriserad tolk och ibland svårigheten att hitta en auktoriserad tolk får aldrig stå i vägen för en öppen dialog i samtalet. Icke-auktoriserade tolkar bör inte anlitas. Tolketiken innebär även att inte heller anhöriga eller landsmän utan tolkkompetens bör anlitas. Telefontolkning har även det sina klara begränsningar men kan användas när det är omöjligt att få tag på en som kan delta på plats.

VAL:

Att tala om min egen bakgrund som anställd på dåvarande Invandrarverket (som idag motsvaras av Migrationsverket) eller att inte göra det. Jag valde det förra därför att jag i det här fallet med den här sökande ansåg att det skulle vara ett sätt att vinna hans öra och hans förtroende. Det var vad som kom fram vid välkommandet och i varmpratet som gjorde att jag valde det jag valde. Det var inget som jag bestämt i förväg.

VAL:

Varmpratet skulle i det här samtalet lika gärna kunnat handla om att kommunicera på ett annat språk än sitt modersmål och hur det kan gestalta sig, eller att tala om avstånd och kommunikationer här och därifrån den sökande kommer, eller om svenskundervisning, eller vad den sökande använder den övriga tiden till, eller vikten att få ha egen tid, eller om anhörginvandring, eller om familjeband, eller om ...

Jag som samtalsledare är den som leder samtalet och det är därför jag som väljer vad vi ska tala om i varmpratet.

RAMAR

– Som jag nämnde tidigare har jag tystnadsplikt så du kan vara säker på att det som vi talar om stannar mellan oss; jag berättar det inte för någon. Enligt svensk lagstiftning finns det dock vissa saker som jag måste gå vidare med och det är t.ex. om jag uppfattar att någon behandlas illa eller liknande måste jag anmäla det till myndigheterna. Det är väldigt sällan något sådant dyker upp vid ett vägledningssamtal.

– Jag förstår.

– Vägledning handlar om att jag ska stödja och uppmuntra dig att ta de för dig lämpligaste stegen vidare på din livsresa, din karriär. Ibland kommer jag dessutom att utmana dig lite. Det gör jag när jag inte riktigt förstår vad du menar och när jag upplever att du är otydlig. Jag ska inte göra någonting åt dig utan allt som ska göras i form av aktiviteter är det du själv som ska göra. Undantaget från detta är självklart sådant som vi båda inser att det är bäst att jag gör. Det kan t.ex. vara att ta initiativ till validering av din kompetens och sådant. Hur låter det tycker du?

– Jag inser att jag själv måste göra mycket och det känns skönt att veta att du kan stödja och uppmuntra mig. Det är också bra att du utmanar mig när du tycker att det behövs!

– Idag har vi 45 minuter till vårt förfogande och i slutet av dagens samtal ska vi ha kommit fram till en liten plan eller idé om hur vi ska fortsätta vårt samarbete.

– Låter bra. Låt oss prata om framtiden!

– Strax. Först vill jag säga några ord om vad studie- och yrkesvägledning är. Det hela handlar om förhållandet, sambandet, kopplingen mellan dig och omvärlden; hur du ska försörja dig om jag uttrycker det lite krasst. Det innebär att jag i min roll som vägledare ska stödja dig i att se dig själv och att se omvärlden och hur det hänger ihop. Då menar jag framför allt det som handlar om studier, yrken och arbete.

– Något sådant har jag aldrig varit med om tidigare.

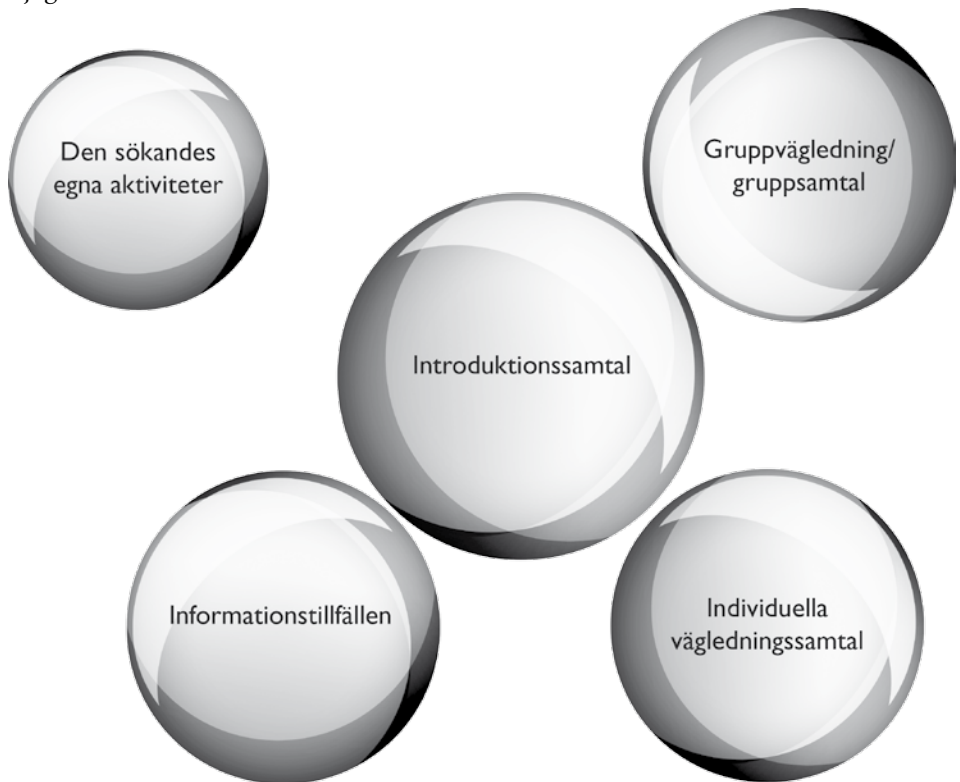
– Då ska jag berätta för dig hur vägledning går till här. Det kan variera lite beroende på vem som bedriver vägledningen och vilken vägledare du möter men så här fungerar det här hos oss på Vuxenutbildningen. Idag har vi ett introduktionssamtal där vi bekantar oss med varandra och bestämmer vad nästa steg lämpligen bör vara. Det kan handla om vägledning i grupp, om kollektiva

informationsinsatser, om dina egna uppgifter som jag vill att du ska utföra och om fler individuella vägledningssamtal ungefär som det vi har idag. Jag ser vägledning som en process med flera olika aktiviteter snarare än ett eller flera samtal. Hänger du med?

– Ja, det tror jag.

– Du kan se de olika aktiviteterna i vägledningsprocessen på den här bilden.

Jag pekar på en affisch på väggen bredvid bordet där vi sitter som visar de olika aktiviteterna som kan ingå i Den möjlighetsbaserade vägledningsprocessen som jag valt att kalla den.

Figur: Den möjlighetsbaserade vägledningsprocessen (Andergren)

– Det låter och ser ut som ett ambitiöst program för en sådan som jag som inte vet om jag får stanna i Sverige.

– I Sverige behandlas alla asylsökande på liknande sätt. Det handlar inte om att dina möjligheter att få uppehållstillstånd är en faktor som bestämmer vilken vägledning du erbjuds. Det handlar mer om dina behov och vilken inställning till vägledning som vi har här. Givetvis inom vad som föreskrivs i bestämmelserna från myndigheterna. När du får ditt beslut på asylansökan så avgör det hur den fortsatta vägledningsprocessen kan se ut. Om du får uppehållstillstånd

så måste du kanske flytta till en annan ort i Sverige och då får du söka vägledning där. Om du skulle få ett negativt besked på din asylansökan så får vi tala om ditt och mitt samarbete när det händer. Så länge du är asylsökande jobbar vi som vi tillsammans kommer överens om.

– Okej, jag förstår.

– Låt oss prata lite om din framtid. Då menar jag framtiden när det gäller vägledningsprocessen. Vi har några grupper där asylsökande träffas under ledning av en gruppleadare och talar om sig själva och sina erfarenheter av studier och arbete i sitt hemland. Man diskuterar också hur det fungerar i det svenska samhället. Vi sätter samman nya grupper efterhand och vi försöker bygga grupperna av deltagare så att grupperna kan bli effektiva och komma fram till att deltagarna upplever att de känner sig själva lite bättre och har en lite bättre kunskap om hur det svenska samhället fungerar. Jag vill att du är med i en sådan grupp som beräknas starta klockan 10.00 på torsdag i nästa vecka. Gruppen leds av en annan vägledare än jag, en som är mycket bra på att arbeta med grupper. Hon är också duktig på att tala engelska. Hon kan fler språk. Vad säger du om det?

– Det låter intressant, det är jag väldigt gärna med på. Vad mer ska jag göra?

Samir pekar på affischen på väggen

– Jag tänker mig att du och jag ska träffas igen efter ditt första möte med gruppen. I nästa vecka är det även ett kollektivt informationstillfälle om hur vägledning kan gå till här i Sverige. Jag ger den information på onsdag klockan 10.00-11.00. Hoppas du kan komma då. Sedan tycker jag att vi kan träffas vid samma tidpunkt som idag om två veckor. Hur passar det dig?

– Mycket bra.

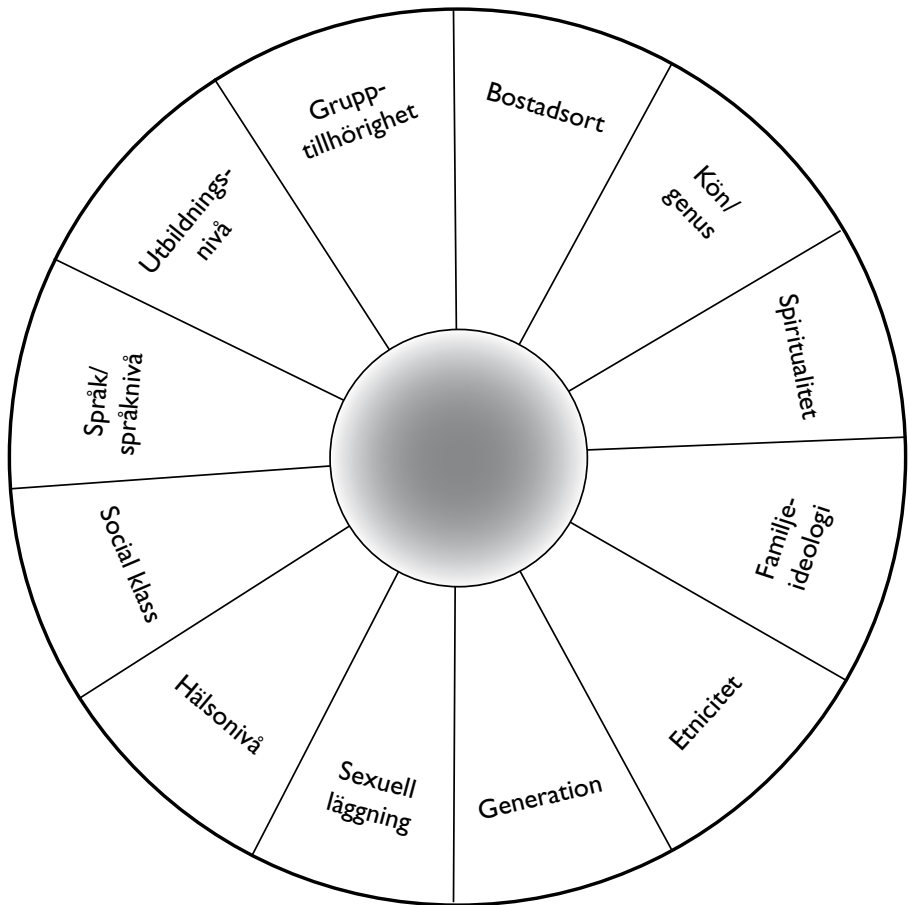
– När jag talade om vägledningsprocessen nämnde jag att du kan få egna uppgifter att göra under tiden mellan vägledningssamtal och gruppträffar. Till vårt nästa samtal vill jag att du, så mycket som du tycker det är relevant, fyller i de tomma sektorerna i cirkeln på det här pappret. Jag vill att du skriver så som det var vid tiden före det att stridigheterna startade i ditt hemland.

Jag lämnar över ett A4-ark med ögonlinsmetaforen och förklarar för Samir vad det hela handlar om, se figur på nästa sida.

– Det här är en metafor. Vet du vad det uttrycket står för?

– Inte riktigt.

– Det är ett förenklat, bildligt uttryck för något. Exempelvis de emoji som vi använder när vi messar varandra är just metaforer för något. Det kan vara en känsla man uttrycker genom att ange en emoji istället för att skriva en massa ord.

Figur: Ögonlinsmetaforen (Andergren)

– Okej.

– Bra, då vet vi vad vi talar om. Jag har konstruerat en metafor över hur vi människor ser på varandra utifrån vilka vi själva är. Jag kallar den för ögonlinsmetaforen. Beroende på vem man själv är ser man andra på sitt eget subjektiva sätt. Exempelvis om jag själv reflekterar över att jag är bosatt på landet med dess fördelar och nackdelar, ser jag andra som antingen bosatta på landet eller bosatta på andra platser. Just bostadsorten är i det avseendet en viktig aspekt av hur jag ser på andra människor och vad det kan betyda för dem. Samma sak med hälsotillstånd; om jag själv har en sjukdom reflekterar jag över människors sjukdomar på ett annorlunda sätt än jag skulle gjort om jag själv inte haft en sjukdom. Hänger du med?

– Ja, jag är med. Jag håller med dig om att det är precis som du säger. Är man invandrare som jag ser man människor som antingen invandrare eller svenskar. Eller man ser dem kanske som tillhörande olika etniciteter...

– Som du ser på bilden har jag identifierat tolv variabler som karaktäriserar oss som människor. I varje sektor av cirkeln vill jag att du till nästa gång vi träffas skriver det som gällde just dig innan kriget startade i Syrien. Du behöver inte skriva så mycket; bara några ord.

– Okej!

VÄGLEDARENS VAL

VAL

Att upplysa den sökande om tiden för dagens samtal, om konfidentialitet (tystnadsplikt) och om vad vägledning är och hur ansvarsfördelning ser ut i ett vägledningssamtal eller i hela vägledningsprocessen är inget som jag anser är valbart för vägledaren.

Min uppfattning delas inte av alla vägledare och samtalsledare. Det finns många som startar ett samtal med exempelvis: "Vad kan jag hjälpa dig med?" utan att över huvudet taget förklara vad det hela handlar om.

Om man vid första mötet med den sökande gjort klart ramarna och den sökande förstår dessa kan man vid kommande träffar mellan vägledare och sökande hoppa över ramarna om det inte är något som talar emot det. Det kan exempelvis vara att den sökande lägger över ansvar på vägledaren som kan göra det nödvändigt att ytterligare en gång göra ramarna tydliga för den sökande.

VAL

Att väldigt övergripande eller tydligt förklara vad vägledning är och vad det förväntas resultera i. Jag valde att uppehålla mig relativt länge vid ramarna och speciellt vid vad vägledning är och syftar till. Det är speciellt viktigt när man samtalar med någon som aldrig tidigare varit med om vägledning.

VAL

Att stödja det talade ordet med en visualisering eller inte. Att jag använde mig av en affisch där jag visuellt beskriver hur vägledning enligt min uppfattning bäst bör bedrivas beror på att jag inser att detta blir mer begripligt för den sökande oavsett vilken denne är.

Den A4-sida med ögonlinsmetaforen som jag ger till den sökande är skriven på svenska och engelska eller den sökandes modersmål. Av praktiska skäl är texten begränsad till de mest förekommande språken. För övriga språk kan tolken vara behjälplig med översättning. Att tillhandahålla informationsmaterial på ett språk som är begripligt för den sökande är ett uttryck för respekt för den sökande. Det är även något som underlättar vägledningsprocessen och bidrar till ett framgångsrikt resultat av vägledningen.

VAL

Att jag använder mig av Den möjlighetsbaserade vägledningsprocessen beror på att jag tycker det är viktigt att förklara för den sökande att vägledning är mer än ett eller flera individuella samtal. Alternativ skulle kunna vara att presentera Systemteorin (se s. 230) med alla dess variabler; Karriärhjulet (se s. 200), Egans Skilled Helper-modell (se nästa sida) eller någon annan modell. Om jag tar stöd av en karriärutvecklingsmodell eller en vägledningsmodell har inte så stor betydelse när syftet är att förklara för den sökande vad vägledning handlar om.

VAL

Att ge den sökande en uppgift som ska vara klar för diskussion vid ett kommande samtal eller att inte göra det. Eftersom jag anser det viktigt att redan från början av vägledningsrelationen göra rollerna tydliga bör detta resultera i praktisk handling. Vägledning sker inte enbart under den tid som vägledaren och den sökande har tillsammans utan den bör ske mellan mötena. Den mesta reflektionen över sitt eget liv och framtiden sker efter mötet med vägledaren där denne satt igång tänkandet och reflekterandet hos den sökande.

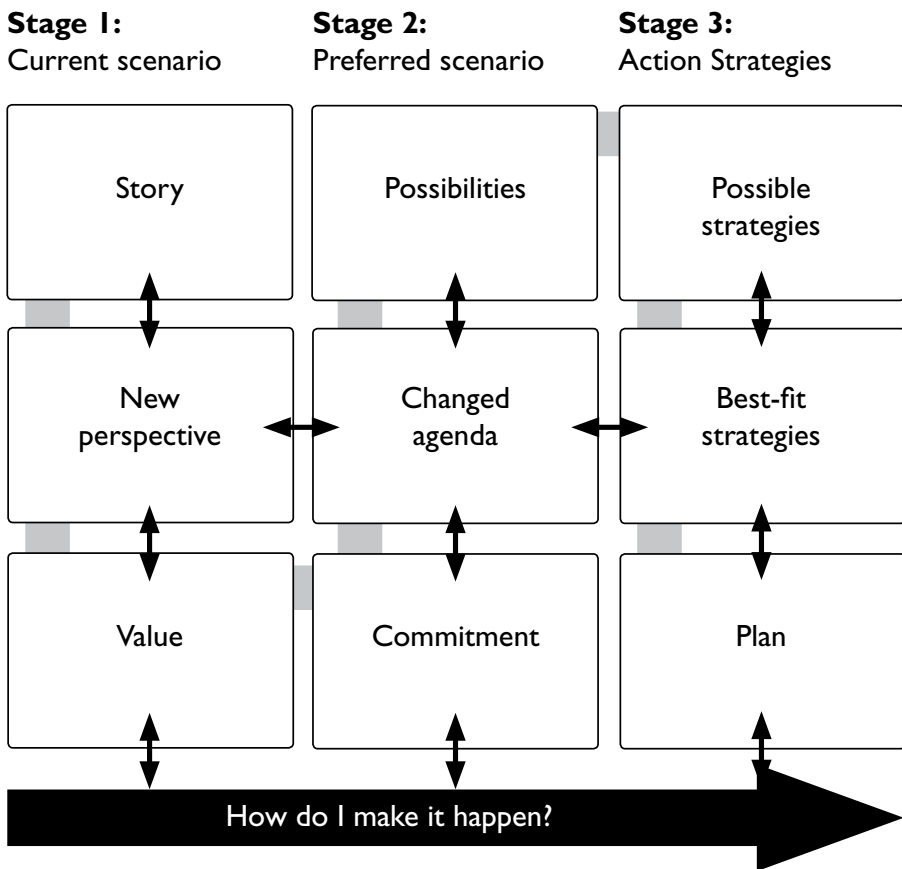
Att ge den sökande den uppgiften jag gjorde. Det kunde varit någon annan uppgift. Exempelvis skulle den sökande fått skriva sin egen livsberättelse eller delar av denna. En berättelse hur den sökande gjorde sitt val av utbildning och yrke är en bra uppgift. En annan är att låta den sökande rita ett släkträd (ett genogram) där släktskap, namn och utbildning/yrke anges. Det finns flera sätt.

SYFTE

– Nu har vi 20 minuter kvar av samtalstiden idag. Vad skulle du vilja tala med mig om under den tiden?

– Jag skulle vilja veta mer om mina möjligheter att försörja mig här i Sverige. Jag har fått höra att det är många arbetslösa här. Jag också hört att politikerna talar om hur viktigt det är för Sverige att ta vara på vår kompetens. De säger att vi flyktingar är ett tillskott på den svenska arbetsmarknaden. Hur hänger det ihop egentligen?

– Du ställer en mycket intressant fråga tycker jag. Jag vill komplicera bilden ytterligare för dig – enbart för att få dig att tänka på något som jag upplever som positivt. Jag återkommer till din fråga lite senare. Först vill jag att vi är överens om att vi inte kommer att bli klara med att tala om dina möjligheter att försörja dig i Sverige idag. Vi får fortsätta att tala om det när vi ses nästa gång. Är det okej?

Figur: The Skilled-Helper Model (Egan)

– Ja, det inser jag.

– Nu är vi överens om att tala om din kompetens och hur du ska kunna använda dig av den här i Sverige. Din fråga om hur detta kan påverkas av den stora arbetslösheten i landet tänkte jag börja försöka besvara. Det hela handlar om att kompetensen hos de arbetssökande, eller som man brukar uttrycka det, de arbetssökandes kompetens inte överensstämmer med de kompetenskrav som efterfrågas av arbetsmarknaden. Politikernas tal om att ta vara på invandrades kompetens handlar framför allt om sådan kompetens som saknas bland de arbetssökande. Nyttillkommande på arbetsmarknaden har kanske efterfrågad kompetens. Av politikernas uttalande tydliggörs deras uppfattning att det gynnar invandrades integration i det svenska samhället att så snabbt som möjligt kunna bli självförsörjande. Så uttrycket att ta vara på de nyanländas kompetens innebär något positivt både för individen och samhället.

– Aha, jag förstår.

VÄGLEDARENS VAL

VAL

Att bestämma vad samtalet ska handla om och utmynna i eller att inte göra detta. Det senare innebär att man enbart talar om den sökandes frågor eller situation utan att egentligen ha bestämt vad man ska tala om eller komma fram till. Min uppfattning är att vägledaren och samtalsledaren egentligen inte har något val här. I vardagssamtal finns det ingen anledning att fastställa syftet med samtalet. Men det är inte vardagssamtal denna bok behandlar. Den handlar om professionella samtal och i inledningen av sådana bör man klargöra vad man ska tala om och eventuellt komma fram till.

VAL

Hur man uttrycker sin fråga till den sökande om vad samtalet bör syfta till. Det kan upplevas som en stor skillnad av den sökande om jag som samtalsledare frågar: "Vad kan jag hjälpa dig med?" eller om jag säger: "Vad vill du tala med mig om?" Det kan upplevas som att jag definierar den sökande som en som behöver hjälp, en hjälpsökande om jag frågar om detta. Det är kanske inte så den sökande ser sig själv. Det är därför enligt min uppfattning olämpligt att fråga vad den sökande vill ha hjälp med.

NUVARANDE SITUATION

– Berätta för mig om vem du är och vad du gjort tidigare i livet!

Vi samtalar en stund om Samir, vem han är, vad han gjort i livet och vad han tänker om framtiden.

Av denna del av vårt samtal framgår bland annat att: Samir är född i Homs, Syrien. Han är den tredje i åldersordning av fem syskon; han har två systrar och två bröder. Hans äldre bror och hans familj och den yngsta system och hennes familj har samtliga förlorat livet vid granatattacker i Damaskus där Samirs föräldrar bott med familjen sedan Samir var i tonåren. Hans äldre syster och yngre bror har båda egna familjer och dessa har flytt tillsammans med Samir och hans egen familj. Samirs familj består av hustru, två döttrar och en son. Barnen är i tonåren. Samirs föräldrar är kvar i Syrien. Det är även hans hustrus båda föräldrar och hennes enda syskon, en bror och hans familj.

Samir är högskoleutbildad processingenjör och har under hela sitt yrkesverkssamma liv arbetat vid vattenreningsverket i Damaskus. Vid tiden för sin och familjens flykt hade han en chefsingenjörsbefattning. Han har under senare tid även börjat studera elkraftsförsörjning och vindkraftsteknik på högskolenivå

för att bredda sin utbildning och kompetens. Samirs hustru är sjuksköterska och har en specialistutbildning i traumamedicin.

Arabiska har alltid varit språket i hemmet och på arbetet har det växlat mellan arabiska och engelska.

– Jag vet en del om hur du upplever din situation, men jag vet inte så mycket. Vill du berätta om hur du ser på din situation idag.

– Nästan allt i min och familjens värld handlar om möjligheten att få uppehållstillstånd här i Sverige och om våra släktingars situation i krigets Syrien.

Jag nickar för att bekräftar att jag lyssnar och vill höra mer.

– Det är så svårt att tänka på hur det ska bli med framtiden här i Sverige när vi inte vet om vi har någon framtid här. Allt hänger på Migrationsverket.

– Jag kan inte förstå fullt ut hur ni har det; jag kan bara ana. Låt mig säga så här: Oavsett om ni får stanna i Sverige eller inte så är det klokt att försöka utnyttja väntetiden på ett vettigt sätt. Ett sådant sätt är att lära sig landets språk och hur samhällslivet fungerar här. Det finns flera exempel på grupper av asylsökande som inte gjort detta utan låtit sig passiviseras av väntetiden eller burit på förhoppningen att snabbt kunna komma tillbaka till hemlandet. Båda grupperna har försatt sina chanser till en snabb och positiv integration i det svenska samhället. Många av dem lever i utanförskap. Detta är självklart inget som uppmuntras av myndigheterna. Det är därför det är viktigt att snabbt komma igång med svenskundervisningen.

– Om jag och familjen får ett avvisningsbeslut; vilken nytta har jag då av att kunna tala svenska?

– Den frågan vill jag att du själv funderar på.

– Nu förstår jag inte riktigt.

– Jo, precis som jag säger. Jag vill att du själv funderar på vilken nytta det är för dig, oavsett utgången i ditt asylärende, att du lär dig ett nytt språk.

– Aha, nu fattar jag vad du menar. Du menar att jag ska fundera på hur nya kunskaper kan användas generellt.

– Ja, det menar jag. Jag menar också hur de kan användas specifikt. Min uppfattning är att det aldrig går att föreställa sig exakt hur framtiden ska gestalta sig. Dessutom finns det en hel del att vinna på det psykologiska planet genom att visa för sig själv att man kan hantera oväntade och ovanliga situationer på ett smart och vinnande sätt.

– Här gav du mig något att tänka på...

– Jag tycker att det är samma sak med din utbildning och din yrkeserfarenhet. Du kan, även om du inte vet om du får uppehållstillstånd, börja fundera på hur

du ska kunna fortsätta i samma eller någon liknande verksamhet som den du hade i ditt hemland.

– Det är svårt men jag inser att det är nödvändigt. Jag vill ju försörja mig och min familj.

– Du kan börja med att ta reda på lite om hur den arbetsmarknaden ser ut här i Sverige. Det kan du definitivt göra innan du vet om beslutet i ditt asylärende.

– Du har helt rätt. Jag ska börja spana på det.

VÄGLEDARENS VAL

VAL

När relationsnivån i Etappmodellen är klarlagd måste jag fortsätta samtalet på något sätt. Vad jag väljer att säga och/eller göra är ett resultat av hur och vad jag tänker. Hur och vad jag tänker har många orsaker. Det kan bero på vem/vad vägledaren är, vet, kan, föredrar, är bunden av, har för vana att, ser hos den sökande etcetera. Det första vägledaren säger och/eller gör avgör fortsättningen av vägledningen och har därigenom fundamentalt viktig betydelse för den sökandes fortsatta liv och väljande.

VAL

Det finns ett antal olika sätt för den sökande att informera vägledaren om sin nuvarande situation. Det kan ske genom berättande, skrivande, gestaltning etcetera. Man kan använda musik, bilder, film, rörelse i rummet, papper och penna, tejp – det är enbart fantasin som begränsar.

Att komma fram till vilket sätt som är det bästa ur den sökandes perspektiv kan avgöras av vad jag får fram av den sökandes förmåga och förhållningssätt under varmprat och i den initiala kontakten. Ett sätt är att låta den sökande själv bestämma på vilket sätt den vill presentera sin nuvarande situation. Olika tänkbara alternativ kan presenteras eller inte, det är vägledarens val.

VAL

Att använda en tydlig struktur för hur vägledaren vill att de sökande ska presentera sin nuvarande situation eller att inte göra det är också ett val. Att ha ett material ger ett professionellt intryck och kan innebära att tilltron till vägledaren och dennes auktoritet stärks. Det kan också innebära att den sökande anser sig betydelsefull genom att få arbeta med ett snyggt material. Det kan också givetvis ge ett motsatt intryck om materialet inte möts av ett lika professionellt bemötande och agerande i övrigt. Intryck utan avtryck är inte något som bör känneteckna professionella vägledares metoder.

VAL

Att svara på den sökandes frågor eller att bolla tillbaka frågor till den sökande för egen reflektion. Ibland är det ena lämpligast, ibland det andra. Det som jag tycker är viktigt är att försöka förhindra att vägledning blir en fråga-svar-verksamhet. Vägledning bör vara en mer reflekterande verksamhet därför att det inte finns svar till alla frågor. Vägledarens roll som faktagivare bör tonas ner till förmån för rollen som ikraftsättare; att aktivera den sökande till att själv prova och söka. Genom att inte automatiskt svara på frågor utan lämna tillbaka dessa till den sökande bekräftar man den sökande som en tänkande och reflekterande individ. Detta agerande från vägledaren kan innebära att den sökande inser att den egna kraften faktiskt finns. Det kan bli det första steget för att hitta riktningen på den fortsatta livsresan.

VAL

Trots att Samir säger att all tid ägnas åt tankar om den egna situationen med ett öppet asylärende uppmanar jag honom att lära sig svenska och se över sin arbetsmarknadssituation. Jag får inte bidra till att han och familjen paralyseras i ett vänteläge utan jag ser som en del i mitt uppdrag att ikraftsätta honom att agera i ovissheten. Han kommer tids nog att få inse att många befinner sig just där; i ovissheten.

SE MER

– Bra! Jag vill att du berättar för mig om det nästa gång vi träffas. Nu ska du få lite till att tänka på.

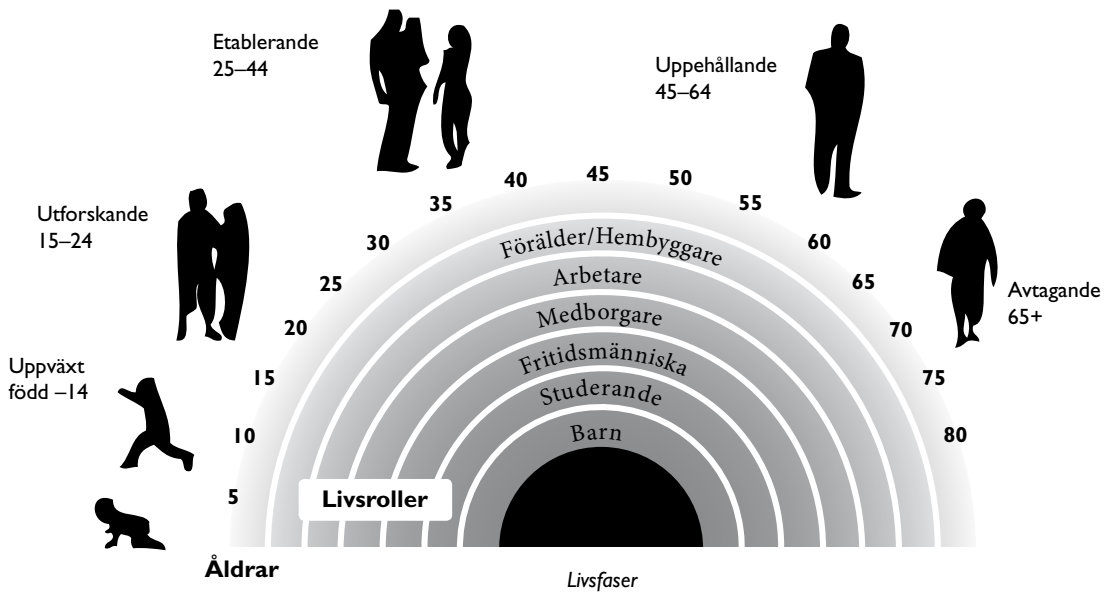
Samir tittar lite undrande på mig och är fullt koncentrerad

Jag tar fram en bild (A4-format) som illustrerar Supers regnbågsteori och förklarar tanken om den livslånga karriären med dess faser och livets olika roller under människans livstid (se figur på nästa sida).

– Så här har man hittills tänkt sig att livet gestaltas för de allra flesta människor. Man bestämmer sig för ett yrke och utbildar sig till det. Sedan arbetar man i yrket, kanske hos olika arbetsgivare eller i egen regi. Sedan pensioneras man och slutar arbeta. Under hela denna tid har man olika roller som exempelvis studerande, förälder, arbetare m.fl.

– Är det inte så här det ser ut?

– Det såg ut så här för många här i Sverige fram till för 10-15 år sedan, men sedan dess har utvecklingen gått snabbt. Man kan säga att den ökande digitaliseringen har förändrat vår värld på många sätt. Det ser dock fortfarande

Figur: Livskarriärregnbåge med 6 roller (Super)

ut så här för många människor. Det varierar från land till land och beror på utvecklingsnivån i olika samhällen.

– Hur ser det ut idag då?

– Låt mig illustrera det genom att ändra den här regnbågsbilden lite.

Jag ritar in ett antal trianglar i regnbågsbanden och förklarar att glapp uppstår och vändpunkter sker i allt fler människors liv (se figur på nästa sida).

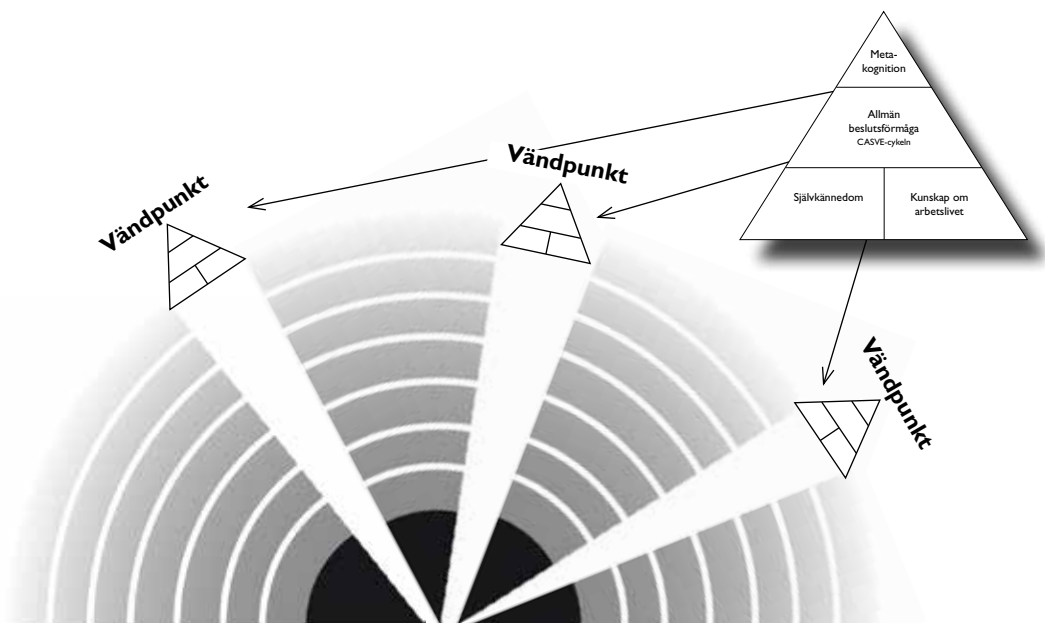
– En vändpunkt innebär att man inte längre är kvar i den hittillsvarande verksamheten eller yrket utan ger sig i kast med något annat, något nytt. Dessa vändpunkter kan orsakas av yttre händelser som företagsnedläggningar, omstruktureringar, flyttning, flykt, ändrad lagstiftning eller bero på att individen upplever ett glapp mellan hur det är och hur det borde vara; personen vill göra något annat i livet.

– Ursäkta, men jag förstår inte riktigt.

– Jag menar att det numera inte är så säkert att man är kvar inom samma verksamhet under hela sitt yrkesliv utan att man skiftar yrke, sysselsättning eller sysselsättningsform. Det är sådant som kan hända under livet och det är detta som illustreras av de här trianglarna i regnbågsbanden. Det är både negativt och positivt tycker jag. Vad tycker du?

– Mest negativt och då menar jag att tvingas till att göra något annat än det man alltid gjort och tyckt om att göra.

– Vad kan vara positivt då?

Figur: Livskarriärregnbåge med vändpunkter (Andergren)

– Det skulle vara att pröva något nytt, något man inte tidigare tänkt på eller tidigare haft kännedom om. Men det kostar en massa att utbilda sig än en gång och det är kanske inte så lätt att lära idag som det var när man var yngre.

– Hur vet du det?

Samir blir tyst och tänker länge.

– Det är helt i sin ordning att du tänker. Ta tid på dig!

– Mer tid hjälper mig inte just nu. Jag känner att jag är fast i gamla tankar. Det mesta här i Sverige är nytt för mig och jag måste få tillfälle att reflektera.

– Bra att du säger så. Vår tid idag är snart slut så vi får fortsätta att tala om framtiden nästa gång vi träffas.

– Det ser jag verkligen fram emot.

VÄGLEDARENS VAL

Samir ville tala om hur han skulle kunna försörja sig här i Sverige. Han visste om den höga arbetslösheten och statsmakternas uttalande om att det är viktigt att ta vara på immigranternas kompetens. Han undrade hur det skulle vara möjligt för honom att få ett arbete. Då valde jag att presentera Supers teori om livsstadier och livsroller och att det var så man tänkte förr. Sedan presenterade jag en reviderad bild där arbeten och anställningar inte består över hela livet, utan att de ändras. Mitt

syfte med detta var att visa för Samir att det inte är nödvändigt att vara kvar i sin tidigare verksamhet eller yrke trots att detta uppmuntras av statsmakterna. Jag ville visa honom att man numera ibland kan tvingas till att skifta verksamhet eller yrke och att man även på eget initiativ kan skifta sysselsättning. Alternativet hade varit att inte överhuvudtaget nämna något om detta utan att presentera hur validering av hans tidigare utbildning och yrkeslivserfarenhet skulle kunna tas fram på snabbaste sätt. Det kunde också vara att börja diskussionen om var han skulle kunna hitta en praktikplats på exempelvis ett vattenreningsverk och därigenom öka sina chanser att få ett arbete och få möjlighet att träna svenska språket i en yrkesmiljö där han är hemtam. Kort sagt att uppmuntra honom att ta reda på mer om yrket i Sverige.

VAL

Jag valde att utmana Samir redan så här i början av vägledningen, när det gällde hans yttrande om att det är kostsamt att utbilda sig och att han (trots att han sa "man") anser sig ha svårare att lära sig nu än när han var yngre. Att jag valde att utmana honom genom att säga: "Hur vet du det?" beror på att jag med min hittillsvarande kännedom om Samir anser det vara ojuste att inte uppmuntra honom till att se en ny värld med möjlighet till studiefinansiering och till ett livslångt lärande.

Jag kunde valt att inte utmana honom nu och det skulle av honom kanske tolkats som att hans uppfattning om kostnad för utbildning som hög är korrekt och hans egen inlärningsförmåga var begränsad. Det ville jag inte göra.

När sökande bär på sanningar som inte längre är sanningar är det alltid vägledarens uppgift att förr eller senare i samtalet eller i vägledningsprocessen påtala detta. Det kan ske genom olika vägledningsfärdigheter: En är att informera eller att ta upp det i gruppvägledningen. I Samirs fall valde jag en tidig utmaning.

ÖNSKAD SITUATION

Under introduktionssamtalet kommer vi i Samirs fall inte in på hur han skulle vilja ha sin situation i Sverige. Att få ett uppehållstillstånd är det hägrande målet för honom och hans familj. Dessutom är tiden för knapp vid detta samtal för att kunna hinna med att tala om hans önskade situation mer än så.

AKTIVITET

– Vi har i vårt samtal idag bestämt en del som du ska göra före vårt nästa individuella samtal. Jag sammanfattar så att det blir tydligt för dig: Du har en egen uppgift; att fylla livsvärldspappret. Du är inbjuden till ett informationstillfälle och till en vägledningsgrupp. De ska dessutom spana lite på hur arbetsmarknaden inom din yrkesbransch ser ut här i Sverige. Det var väl allt...

– Ja, jag har skrivit upp det så det kommer jag inte att glömma.

UTVÄRDERING

– Jag vill avsluta det här introduktionssamtalet med att ge dig lite återkoppling och sedan vill jag också att du säger till mig hur du upplever samtalet. Att du också ger lite återkoppling. Jag kan börja.

– Jag tycker att det gått bra att kommunicera på engelska. Det märks att du talat engelska mycket då du kan många ord. Jag har också märkt att du är en skärpt person. Vi har kommit en bit på vägen genom att vi idag talat lite om dina tankar om framtiden.

– Tack! Jag tycker det är fantastiskt att få möjlighet att prata om mig själv med en person som lyssnar så mycket på mig och som är så tydlig som du är. Det är mycket inspirerande att mötas som människor och inte som asylsökande och myndighetsperson.

VÄGLEDARENS VAL

VAL

Jag väljer att inte sammanfatta eller summera samtalet. Anledningen är att jag tycker att det inte behövs i det här skedet av denna vägledningsprocess. Jag märker att Samir uppfattar vad vi talat om och han behöver ingen repetition. Den ibland nästan tvångsmässiga summeringen i och i slutet av vägledningssamtal tycker jag att vägledare bör se upp med. Vägledningsfärdigheter måste anpassas till behoven i det specifika samtalet och inte användas generellt.

AVSLUTNING, LYCKA TILL!

– Tack! Nu hoppas jag att gruppsessionen nästa torsdag blir givande och att du har möjlighet att komma på informationspasset på onsdag. Önskar dig också lycka till med att fylla i ögonlinspappret. Tänk på att skriva om hur det var före stridigheterna och din flykt. ... och du; glöm inte att undersöka lite om den svenska arbetsmarknaden med hänsyn till din egen kompetens och erfarenhet! Vi ses på onsdag och här igen om nästan två veckor.

– Tack!

Vi tar i hand och Samir tar med sig pappret med ögonlinsmetaforen.

VÄGLEDARENS VAL

Jag kunde valt att enbart säga: "Tack för ett intressant samtal! Vi ses om knappt två veckor!" men det gjorde jag inte. . .

Det kan tyckas att Samir har massor av uppgifter och inbokningar den närmaste tiden och det är ett sätt att se det. Ett annat sätt är att se att han har alla förmiddagar lediga. Han och hans hustru får dela upp tillsynen av barnen och hemarbetet. Han visar vilja att agera och därför anser jag att han ska stimuleras att agera. Tiden under väntan på beslut av asylärendet bör användas konstruktivt.

VÄGLEDARENS TANKAR EFTER INTRODUKTIONSSAMTALET

Min uppfattning är att Samir är kraftfull och redo att börja resan mot självförsörjning här i Sverige. Jag ser ingen anledning till att hålla igen på vägledningsinsatserna enbart på grund av att den sökande inte har uppehållstillstånd. Därför bjuder jag in honom både till gruppvägledning och till informationstillfällena. Han ska känna att jag bryr mig om honom och vill att han snabbt ska komma framåt.

Att vi kommunicerar på engelska är inget hinder för någon av oss. Min uppfattning är att det skulle vara olämpligt att invänta med vägledning tills denna skulle kunna genomföras på svenska. Visserligen är det bra att immigranter så snabbt som möjligt lär sig svenska men det får aldrig vara det som tar allt fokus. I Samirs fall hade saken varit i ett helt annat läge om han inte kunnat engelska utan varit tvungen att kommunicera med mig genom tolk eller på svenska. Genom att hitta ett gemensamt språk vinner både Samir och det svenska samhället mycket.

Under den följande veckan deltar Samir i en gruppvägledningssession som handlar om att få ihop gruppen och lära känna varandra i gruppen. Gruppledaren genomför ett antal fyrahörnsövningar där deltagarna fysiskt får uttrycka sin uppfattning. Man genomför även en övning som handlar om kompetens och arbetsuppgifter i en definierad verksamhet (övningen Snövit i Andergren 2015). Samir deltar även vid informationstillfället där jag presenterar Etappmodellen (se s. 21) och CIP-teorin (se s. 90).

ANDRA SAMTALET

Samir och jag möts knappt två veckor efter vårt första möte.

VÄLKOMNANDE

– Hej och välkommen!

– Hej!

Vi tar i hand och intar samma platser som vid vårt förra möte. Vi kommer överens om att fortsätta samtalet på engelska.

Varmprat handlar det inte om när vi träffas andra gången. Nu blir inledningen av samtalet istället en uppdatering och uppföljning av förra samtalet och vad som hänt sedan dess; en form av rapportering.

Inte heller ramarna behöver diskuteras mer än första gången vi träffades. Undantaget är när det sökande agerar på ett sätt som strider eller är på tvärs mot ramarna för vägledningen.

– Berätta för mig vad som hänt sedan vi träffades för två veckor sedan och då menar jag om dina tankar på studier och arbete.

– Jag har tänkt mycket på det du sa om att börja på något nytt och inte behöva fortsätta med det jag gjort tidigare. Sedan har jag varit med om gruppvägledning och det gav mig också en del tankar.

– Berätta!

– Jag fick klart för mig att det är fler än jag som funderar mycket på försörjningen här i Sverige. Några var väldigt positiva och några rätt så negativa. Det intressantaste var att fler tänkte sig att börja på något nytt. Att förverkliga sina drömmar som någon uttryckte det. Sedan var det också intressant när vi blev utmanade av gruppledaren när det gällde vilka arbetsuppgifter som var lämpligast för män och kvinnor.